

Az organikus iskolák

DESZPOT GABRIELLA

„De nincsen egy kicsiny tett sem, amely ne az egész emberiség nevében, minden idő számára, egyszer s minden korra és az egész emberiségért történne meg. Minden tett visszhangot kelt a világban, s e visszhang a világegyetemben évezredekig szól és nem hal el soha.”

(Hamvas Béla: Scientia Sacra)

A környezeti nevelés célja

A környezeti nevelés az egyik pillére az emberi életre való nevelésnek. Időszerűsége egyre inkább elismertté válik, mert már az ember is mint biológiai lény veszélybe került.

A környezeti nevelésben az iskolának kulcsszerepe van, hiszen a felnövekvő gyerekek életük egyharmadát ott kénytelenek élni. A tanárok felelőssége és feladata olyan pozitív jövőképet adni, amely a jelenlegi romlást visszafordítandó megoldási mintákat ad.

Az élet számunkra, emberek számára többféle környezetben, térben és időben jelenik meg. Képesnek kell lennünk arra, hogy mindezeket értsük és érezzük, jó gazda módjára használjuk.

Először is tudnunk kell érzékelni. Érzékelni a világ minden erejét. Az így szerzett ismereteket rendszerezni kell, mégpedig úgy, hogy azok egymásra gyakorolt hatásával is tisztában legyünk. Mindez pedig csak akkor segítheti életünket, ha az a gyakorlatban konstruktív élettechnikává válik. Ehhez számtalan képességünket, készségünket kell fejlesztenünk, karbantartanunk életünk során, amelyet a kultúrált környezeti művelésben használunk föl.

A nő mint életfa. Faragott székely ládáról. Szárazajta

A „természetelvű iskolák” alakításának módjáról

Sötétségbe süllyedő korunkban lehet-e létjogosultsága egy olyan iskolamodellnek, amely a széttöredezetségek ellenében az egységes egész harmóniáját keresi?

NEM

– mert a Világ kerekének zuhanását ez nem befolyásolhatja.

IGEN

– mert a „fényszikrákat” magban őrizve át kell vinni a „tulsó partra”!

A természetelvű, organikus, harmóniát kereső iskolák alakítása csak szerves módon mehet végbe. Először a gondolati magot kell elvetni, majd táplálni, ápolni azt, míg alkalmazkodva a körülményekhez „kinövi magát”. Mindig az adott helyből/kell kiindulni: a táj, az ott lakó emberek milyen karakterűek, melyek a természetes szokások – a hagyományok és a törekvések ötvözeté.

Az objektív psziché sajátosságának figyelembevétele is alapelve az organikus iskolák alakításának.

Ez annyit jelent, hogy tudjuk: a gyermek személyiségének alakulását a lelkében meg­levő archetipusok (ősalakzatok) életre­keltésének lehetősége adja. „Az objektív psziché sajátos világ, amelyben igen nehezen elhatárolható, de annál nagyobb feszültségű alak­zatok, mint a lélektan mondja, archetipusok élnek. Az emberi lélek legnagyobb része ilyen ősalakzatok szövevénye. Archetípus a tanító, a hős, a lovag, a pap, a katona, a mes­terember, a családapa, az anya, archetípus minden elgondolható és elképzelhető hivatás és minden magatartás, minden világszemléleti állásfoglalás és minden tulajdonság, ki­vétel nélkül kidolgozott és begyakorolt helyzet és tevékenység. Mintha az archetípus az emberiség évszázadek óta gyűjtött tapasztalata lenne alakzatokba sűrítve és a lélek e sok ezeréves tapasztalataiból a jellegzetes típusok seregét formálta volna meg.

(...) Az archetipus bizonyos tekintetben örökéletű. Ezért objektív (...) abban a pillanat­ban, amikor az ember magát vele azonosítja életre kel (...) az azonosítás az imagincáci­óval kezdődik: én hős akarok lenni, vagy én gazdag akarok lenni, vagy én hatalmas aka­rok lenni. Ezzel csaknem lépésről lépésre kiszámítható folyamat indul meg. Az archeti­pus az embernek minden hivatás, vagy a magatartás, vagy az életcél realizálásához szükséges tulajdonságot és energiát szállítja és eszerint lesz az ember agyafúrt vagy könnyelmű, fecsegő vagy melankolikus, álmodozó vagy szélhámós. Ami az emberi lé­lekben egyéni lehet, az nem az ősalakzat, hanem az alakzatok szövevényének valamely rendje vagy rangsora vagy stílusa. Maga az individuum pedig az, aki az egészet tartja, az infinitezimális szubjektum.

Az objektív pszichéről szóló teória azért olyan fontos, mert az ember életének egész­séges vagy patológus volta az archetipusok szövevényének függvénye. Amíg a szövevény egységes és az alakzatok között kölcsönhatás él, a lélek élete normálisan folyik le. Abban a percben, amikor valamely ősalakzatot az ember kiemel és elszigetel, előnyben részesít, mást viszont megtagad és elrejt és félretol, a kiváltságos és az elnyomott alakzat romboló hatást fejt ki, és az ember egyensúlya felborul... Az individuális és a kollektív lélektan között ezen a területen különbség nincs. Az emberi egyén, a kaszt, a törzs, a nép, a tár­szadalom belső élete az objektív pszichétől függ, és aszerint harmonikus vagy zaklatott, és aszerint virágzik, vagy kerül válságba, hogy az archetipusok benne természetesen összenőtt egységben élnek, vagy azt autonóm komplexusok irritálják. (*Hamvas Béla: Az öt génusz. Bern, 1985.*)

Az egészséges, harmonikus személyiségformálás akkor valósulhat meg, ha az iskola arra törekszik, hogy az élet sokszínűségét az archetipusokon keresztül mutassa be és tegye átélhetővé. Gyermekünk ma egy kaotikus, technicista szemléletű világba szülnék. A természet törvényeit, az archetipusokat hozzák magukkal, amelyeket mint élettechni­kákat egyre kevésbé tudnak alkotó módon, játékon keresztül, harmonikus egységben kipróbálni, alkalmazni, mivel környezetük ezt nem teszi lehetővé számukra. Fennáll az a veszély, hogy az emberiség saját magát dehumanizálja, elmosva az ősi tapasztalatok rendszerét teljesen átalakul vagy lényegét veszti.

A holisztikus szemlélet alkalmazása, terjesztése talán gyógyítólag hat a fentiekben vá­zolt válsághelyzetre. A fontos az, hogy a gyerekek minél többször találkozzanak az „élet”-tel mint jelenséggel. Vegyük körül őket minél több élőlényvel, tárjuk föl az élő és élettelen dolgok közötti kapcsolatokat, kölcsönhatásokat és a világ egységét.

A természetes idő- és térszemlélet alkalmazása kulcsfontosságú a természetelvű, or­ganikus iskolák pedagógiai gyakorlatában, nevelésméleti rendszerében.

Mit jelent ez?

1. Figyelembe kell vennünk az emberi élet fordulópontjait, amelyek az életszakaszokat (gyermekkor, ifjúkor, felnőttkor, öregkor) elválasztják, illetve azokat az átmeneteket, „be­avatódásokat”, amelyek egy-egy kisebb korszak megélésének kezdetét, végét mutatják. (például a fogváltás: „a nagygyermekkor” vagy iskoláskor kezdete; a nemi érés: a ser­dülőkor kezdete.)

A fejlődéslélektan közhelye, hogy a „gyermek nem kicsi felnőtt” alkalmazása alapelv. A gyermek fejlődő lény, a tökéletesedés felé halad egyéni élete során a saját maga útján, és saját maga ritmusában. A gyermekkel született alapadottságok, tulajdonságok „csírá­zása”, „érése” a maguk törvényei szerint haladnak. Minden testi-lelki tevékenységnek

megvan a maga törvényszerű jelentkezési ideje. A környezeti tényezők adják az alkalmat manifesztálódására.

Az egyik – kicsiny(!) – környezeti tényező a személyiség éérésében az iskolai oktatás-nevelés. Az iskola „professzionizmusánál” fogva nem követheti el azt a hibát, hogy e természetes fejlődést siettetni vagy késleltetni egy mechanikus tervezésű rendszerrel.

A feladatot nehezíti, hogy korunk az eredeti, ősi klasszikusnak mondott, illetve tapasztalt emberi fejlődési folyamatot és annak periódusait összemossa. Tehát mivel „felgyorsult az idő”, és „mindenki siet”, olyan dolgokkal bombázzák a felnőttek a gyerekeket és egymást, amelynek akkor és ott éppen nicsen sem helye, sem ideje, és a „minél előbb, minél többet” elve érvényesül. A fejlődő gyermek, ha életben akar maradni, követve az alkalmazkodás törvényét olyan sorrendben hívja elő adottságait, képességei rendszeréből a kellő reakciót, ahogyan azt a környezete diktálja és ha ez nem az ő belső törvényszerű ritmusát követi, az élet, az életkor íze vész el a harmóniával együtt. (Vesd össze számtalan természetellenes példával: például az üvegházi paradicsom termesztése.)

2. Figyelembe kell vennünk az évszakok hatásrendszerét, amely a fény-árnyék arányának változásából, a Föld-Nap kozmikus viszonyából következik. A magyar nép jellemének változatos harmóniája annak is köszönhető, hogy négy, arányosan elosztott, egymásba áttűtő, mégis karakterisztikusan elütő évszakunk van. Az évszakok váltakozásának tükröződnie kell az egész iskola életvitelében (tananyag és módszerek megválogatása, évszacos órarend, négy negyedre osztott tanév, évszacos munka- és ünneprend stb.)

3. Figyelembe kell vennünk a fény-árnyék arányváltozását egy napon belül is, tehát hogy mire alkalmasabbak inkább a délelőtti, délutáni, esti órák – váltakozva az évszakok függvényében.

4. A pedagógiai tevékenység során figyelembe kell venni, hogy mikor egészséges, természetes a koedukáció illetve a nemek megkülönböztető kezelése, foglalkoztatása, és hogy az oktatási-nevelési folyamatban mikor szerencsés a különböző fejlettségű, korú gyerekek keverése illetve elkülönítése.

Összegezve: Az organikus iskola tiszteletben tartja a növekedés, változás természetes ritmusát, időigényét, számol azzal, hogy bizonyos folyamatokat nem szabad gyorsítani erőszakos vagy mesterséges eszközökkel. Az oktatás-nevelés fő meghatározójává teszi az ember számára a természetesen adott testi, lelki, szellemi, kozmikus erőforrásokat.

A környezetgazda-iskola, mint az organikus iskolák egyik formája

Alapelvek és módszerek

1. A természetelvű iskolák egyik konkrét megvalósulási formája a környezetgazda-iskola. Ez a környezet fogalmát a legtágabban értelmezi. Mégpedig úgy hogy az magában foglalja

- a belső, személyes (testi, lelki, szellemi)
- a külső, személyes (interperszonális, társadalmi)
- a külső, természetben adott
- a külső, mesterségesen alakított

környezetet.

A környezet szintjeit, köreit nem választja el egymástól élesen, élő, változó, oda-visszaható organizmusként kezeli és, ezek tudatos „használatát” tanítja.

2. A környezetgazda-iskola az emberi élet négy alaptevékenységét – a munkát, a gazdasági tevékenységet, a közéletet és az ünnepet- egyformán képviseli és működteti.

3. A környezetgazda-iskola létrehozása és működtetése organikus módon történik, tehát:

– A kulturális szférák figyelembevételével alakítja tantervét: a helyileg domináns elemeket hangsúlyozza, fokozatosan felerősíti, a „negatív elemeket” megpróbálja ellensúlyozni, harmóniába ötvözni az objektív psziché más elemeivel.

– Alkalmazva a holisztikus szemléletet, a valóságot egységes egésznek tekinti, amely nem közelíthető meg az értelem kizárólagosságával. Éppen ezért olyan integratív vagy komplex tantárgyakat tanít, és olyan cselekvési programsort állít össze, amellyel a környezet minden szférája megérintható, birtokba vehető.

– Alkalmazza a természetes idő- és térszemléletet, az esztendő és az emberélet természetben adott tulajdonságrendszerét.

4. A környezetgazda-iskola programjában változatos, rugalmas, életszerű: Képes alkalmazkodni a változó körülményekhez, környezeti igényekhez. Oktatási-nevelési programjának megvalósításához az organikus rendszerszervezés elveit részesíti előnyben.

5. A környezetgazda-iskola szószerint is gazdálkodik. Mindig az emberi értékeket képviselve, és azok szolgálatában, gazdálkodik a térben és időben változó természeti és társadalmi erővel, javakkal.

Közép-amerikai égboltábrázolás. (Kutscher nyomán)

A környezetgazda-iskolák lehetséges szerepe az oktatási rendszerben

A földi környezet állapotában bekövetkezett és rohamosan fokozódó kedvezőtlen változások a világ szinte minden országának a figyelmét arra fordították, hogy komolyabban kell venniük a környezetgazdálkodás kérdését. Világszerte szaporodik azoknak az iskoláknak és intézményeknek a száma, amelyek valamilyen szinten a társadalom környezettudatának formálását és a környezetbarát szakemberképzést tűzték ki célul. A hagyományos, diszciplínákon alapuló képzés életképtelenségét bizonyítja a teljes környezeti válság: a globális felmelegedés, az „ózonlyuk” terjedése, káros sugárzások lejutása a Földre, növény- és állatfajok kipusztulása, termőtalajok lepusztulása, elsivatagodás jelentős területeken, savas esők, kollektív szemétermelés, veszélyes hulladékok, kiapadó energiahordozók, sugárzó hulladékok, vizek hőszennyeződése, az élelmiszerek kémikáliákkal való mérgezése, tömegek éhezése stb.

Magyarországon a társadalmi és politikai változásoknak köszönhetően út nyílt a környezeti nevelés megindításához az oktatás és művelődés minden szintjén, sok területén. Ez a folyamat önszerveződő és minden iskolafokon szinte egyszerre indult. Jelenleg még olyan stádiumban van, amelyben a „kis mozaikszemek” nem álltak össze egységes képpé. Tehát vannak átfedések és hiányok is egyben. Mindenesetre a legtöbb intézmény és iskola tudja, hogy minél sokoldalúbb, komplex gondolkodásra képes embereket kell nevelniük.

A helyes környezeti magatartást – az intézményes oktatás-nevelés keretében – már óvodában, az odailő sajátos módszerekkel el lehet kezdeni. Már van néhány ilyen óvoda Budapesten és Zalaegerszegen. Az általános iskolákban is elkezdődött valamilyen módon az ökológia oktatás-nevelés, általában tanórán kívüli keretben, de úgy is, mint a Nagykovácsi Általános Iskolában, amely az egész iskola életét, mint rendszert fogja át.

A környezeti nevelésben, oktatásban résztvevő iskolák tisztában vannak azzal, hogy a környezettel való helyes gazdálkodás elsajátításánál

– az interdiszciplináris megközelítés elsődlegességet kell, hogy élvezzen. A természet- és társadalomtudósok, a gazdasági szakemberek, az ipartervezők, a filozófusok együtt kell, hogy megtalálják a közös megoldást.

– az okokat és a következményeket mindig a megoldás szempontjából kell vizsgálni.
– minden problémát regionális és nemzetközi szinten is összefüggéseivel együtt kell nézni,

– meg kell tanítani azt az integratív és holisztikus szemléletet, amellyel a dolgok közötti kapcsolatok felfedezhetők és mindezt olyan pedagógiai módszerekkel, amely az elméletet és a gyakorlatot szerencsésen ötvözi, tevékenységeken keresztül tanít.

Sajnos a tanulás fogalma sokaknak még mindig az, hogy a gyermek „értelmes” tekintettel tankönyve és munkafüzete felett merengve ül. Aztán mikor kikerül ebből a pótcselekvés sorozatból, nem tudja, hogy mit kezdjen az életével, hogyan rendezze be azt, és vigye tovább, amit elődei ráhagytak.

Ne féljünk tehát attól, hogy az élet sokszínűségét bevigyük az iskolába, és hogy már gyerekkorban kialakuljanak azok a képességek, készségek, amelyek lehetővé teszi számukra az „egészséges” létet.

Környezeti nevelés és környezetkultúra Ökológiai nevelés az iskolai környezet által

A környezeti nevelés akkor lehet hiteles, ha azt nemcsak a tantárgyak rendszerébe építjük be, hanem ha az ökológiai szemlélet áthatja az egész iskola működését is. Az épület és az abban zajló folyamatok „egészséges” működtetésének megszervezéséért és annak fenntartásáért az iskola fenntartók, iskolavezetők, de minden használója is felelős.

Mindez miért fontos?

A környezet minősége a gyermek számára létkérdés. A természeti, társadalmi – technikai környezet állandóan küldi üzeneteit, jeleit, amelyeket a gyermek kódjai alapján modellez önmagában. A környezeti hatások kitörölhetetlen nyomokat hagynak, és a személyiséget egy egész életre meghatározzák.

Az iskolának óriási a felelőssége abban, hogy az emberélet e korai, érzékeny szakaszában milyen szellemi és anyagi környezetet képes biztosítani. Mivel a gyermek tapasztalatait mindig környezetéből, elsősorban nonverbális-vizuális és gyakorlati úton szűri le, arra kell törekedni, hogy az élet sokszínű teljességével rendezzük be az iskolát.

A használt, felépített és berendezett tereknek harmóniában kell lennie a gyermek életkori tulajdonságaival, szokásaival, a természetes életrenddel. A harmónia – a dolgok együttállása – lételeme a gyermeknek. Mégis egyre kevesebb a lehetősége, hogy azt megtalálja. Tipikus példája ennek a dehumanizáló iskolai környezet. A felnőtt társadalom óriási felelőtlensége, hogy méltatlan környezetben hagyja felnőni a következő nemzedékeket. Az iskolák általában rosszul tervezettek: nem veszik figyelembe az ott folyó oktató-nevelő munka igényeit, a használók életkori sajátosságait, körét, sokszor még létszámát sem. A lehető legsilányabb anyagokat használják, mert állítólag így a legolcsóbb.

Az a szemlélet, hogy az oktatás a gazdaság inproduktív szférája, még mindig tartja magát. Az üzletházak, bankok, szórakozóhelyek csillognak, villognak, az iskolaépületekben csak ócska PVC-t, betont, máló vakolatot, kopott bútorokat, szürkeséget találunk.

Egyértelmű, hogy nem az iskolák, a „tudás házai” sugallják a nagyobb tekintélyt és fontosságot. Tulajdonképpen érthetetlen, hogy miért nem ismerik fel és hangsúlyozzák

a környezetkultúra fontosságát az oktatási-nevelési intézmények személyiségformáló szerepében?

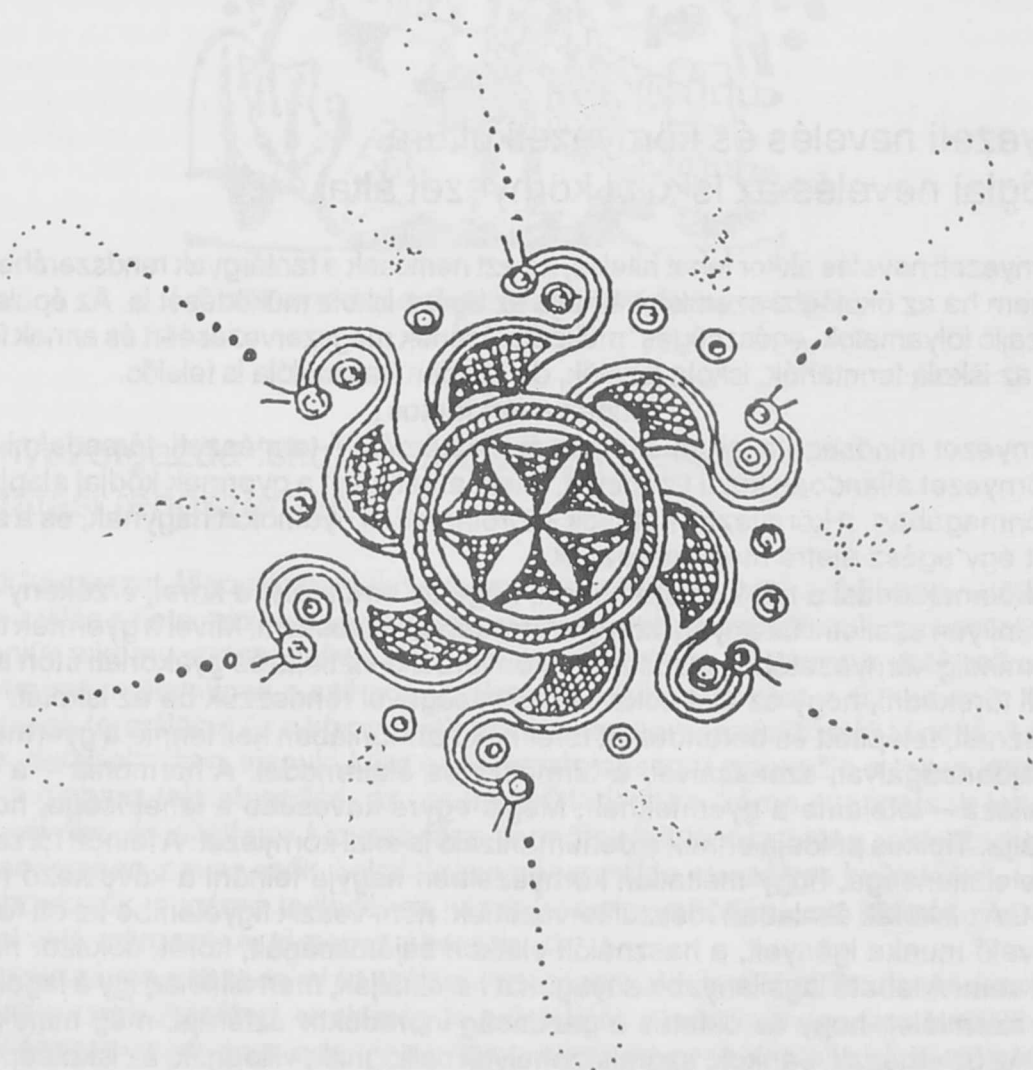
A gyermekkorban ki nem alakított helyes környezethasználoi magatartás orvoslására később a társadalom egész védőbástyarendszert alakít ki különféle törvényekkel, retorziókkal. Ezek összeségében sokkal többbe kerülnek, körülményesek és nem igazán hatékonyak. Mennyivel egyszerűbb lenne mindenkinek a megelőzés!

Az iskolai környezet tudatos harmonikus alakítása, a gyermekhez, emberhez méltó tárgyi környezet kialakítása és használatának lehetővé tétele az egyik leghatékonyabb és még mindig a legolcsóbb(!) eszköze lehetne a környezetbarát személyiség formálásának.

Ma annak is örülhetünk, ha valamelyik iskola a környezeti nevelést célul tűzi ki, pedig a környezetkultúra oktatása nem cél, hanem eszköz kell hogy legyen. A környezetkultúrára való nevelés ott kezdődik, hogy a hely, ahol ez történik az praktikusán szolgálja az ott természetesen lezajló cselekvéseket, oktatási-nevelési folyamatokat. A gyakorlati funkción túl pedig élményt adó, pozitív érzelmeket keltő, alkotásra ösztönző.

A helyesen megépített és berendezett iskola sok pedagógiai kérdést spontán megold illetve még felvetődését is kizárja.

Ma még nem érkezett el a művészi értékű iskolaépítészet kora. Olyan szakembergárda, képzési és más szolgáltató intézményi rendszer, amely képviselné a helyesen épített és környezetbarát módon üzemeltethető iskolaépítészetet, ma Magyarországon egyszerűen nincsen.

Ennek ellenére, mivel a környezet állapota a legtöbb iskolában kétségbeejtő, meg kell próbálni – még jelentősebb anyagi feltételek hiányában is – azt amennyire lehet, humanizálni.

Hogyan építsünk iskolát? Az organikus iskolaépítészetről

Organikus iskolaépítészet???

Mi az?

Nincs! Nem létezik!

Vagy mégis?

Hogyan építsünk iskolát?

A gondolati mag

Ha a gondolati mag megszületik egy iskola alapításáról, körvonalazódik, hogy a szülők, tanárok „mire” akarják nevelni a gyerekeket – a „hogyan” sikerét nagyban befolyásolja az az épület és annak közvetlen környéke (= iskola), ahol mindez történik.

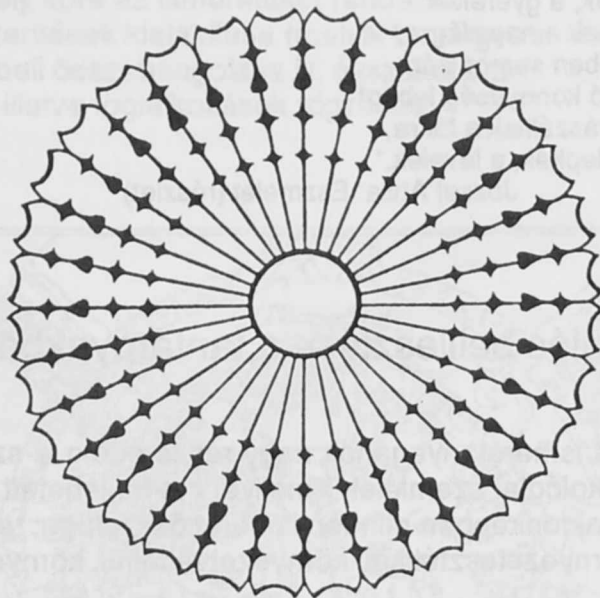
Mi minden lehet szempont egy iskola építésénél?

A hely kiválasztása, megtalálása

„A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van.” (Hamvas Béla) Az iskola helyének megkeresése a tájban, a településen meghatározó génusz, amely szellemi töltést ad az ott folyó munkához.

A telekforma és az épület elhelyezése

Mesterdolog azt megtalálni, hogy hogyan lehet úgy elhelyezni az épületet az adott telken, hogy az „mint magból csíra” válaszokat tudjon adni a változó igényekkel szembe-sülve. (Például a létszám fokozatos növekedése, pedagógiai módszerek megváltoztatása, újabb közösségi funkciók megjelenése stb.)

Lángoló Nap. Sztánai fűrészelt házhomlokdlisz, Kalotaszeg

Az épület „negatív lenyomata” – amely a telekből kimaradó szabad terek alakját jelenti – is legyen értelmes, átgondolt, jól hasznosítható az iskola életében. Az iskolaudvarnak, a kerteknek ugyanolyan fontos a szerepe az ott folyó pedagógiai munkában mint az épületnek magának!

Az iskola alaprajza

Tegye lehetővé, hogy az élet minden fontos tevékenysége megjelenhessen. Ne csak *munkahely* – tantermek, irodák, szertárak, mosdók sora legyen –, hanem az *ünnepek szakrális tereinek*, a *közéletnek* és a *különbéféle gazdasági tevékenységeknek is adjon he-*

/yet. Az iskola tehát legyen egy olyan „életdarab” helye is, amely horizontálisan és vertikálisan (a kaputól a legintimebb helyig, a pincétől a padlásig) úgy van megszerkesztve, hogy az élet teljességének érzékeltetését teszi lehetővé.

Az iskola működése, működtetése

Legyen szoros kapcsolatban a változó természettel. Az energia és más anyagok áramlása olyan körfolyamatokban történhessen, amely személyes élménnyé válhat az ott élők számára. A megújuló energiák használata, a másodlagosan hasznosított hulladék mindmind segíthetik a dolgok igazi karakterének megismerését, és a rendezett életszokások kialakítását.

Az épületnek és berendezésének anyagai

Legyenek „korszerűek”. Tehát alkalmazandó a természetes és mesterséges anyagok széles skálája, de csakis a neki megfelelő helyen. A gyerekek minél többször találkozzanak tartós nemes anyagokkal, adekvát formában. Érvényesüljön és így tudatosuljon az anyagok hierarchiája (értékrendje), a képződésükhöz ill. előállításukhoz szükséges energia és idő függvényében, amelyet mindig az „élet” fenntarthatóságára kell vonatkoztatni.

Az iskola tárgyi és színvilága

Legyen gyermekcentrikus. A bútorok, tárgyak legyenek gyerekekre szabottak (szó szerint is, ergonómiailag), de tervezőjük vegye figyelembe a gyerekek színekedvelését, ízlését, a nagyobb igénybevételt és az egyéb pszichikai tényezőket is.

A fent ismertetett filozófiai és pedagógiai szempontok térben, tárgyban, anyagban megvalósíthatók. Az organikus iskolaépítészet terjedése nem elképzelhetetlen, főleg Magyarországon nem, ahol régi és új hagyományai vannak ennek a gondolatnak.

Az iskolatervezésnek csapatmunkává kell válnia, amelyben építészek, pedagógusok, iparművészek, pszichológusok, gyermekorvosok dolgoznak együtt a gyermekek érdekében.

Földtől eloldja az eget
a hajnal s tiszta, lágy szavára
a bogarak, a gyerekek
kipörögnek a napvilágra,
a levegőben semmi pára,
a csillogó könnyűség lebeg!
Az éjjel rászálltak a fákra,
mint kis lepkek, a levelek.”

József Attila: Esmélet (részlet)

A környezeti nevelés beillesztése a tantárgyakba

Elvek:

A környezeti nevelés ismeretanyagának nagy része eddig is szerepelt a tantárgyakban, de hiányzott az ökológiai szemlélet, amellyel ezt fel lehetett volna fedezni, fedeztetni. A környezettel tulajdonképpen minden ismeret összefügg, tehát nincs olyan témakör, amelynek nincs környezetesztikai, környezetvédelmi, környezetgazdasági vetülete.

A környezeti nevelés beillesztése a tantárgyakba akkor tehető eredményessé, ha az követi a rendszerszervezés organikus metódusát, vagyis az ismereteket, készségeket úgy adja át, hogy az

- nyílt rendszerben, de a körfolyamatok érzékeltetésével történik,
- a részismereteket átfedésben, különböző vonatkoztatásban,
- időben és térben többször felelevenítve,
- sokféleképpen,
- a helyi, egyéni forrásokra építve, és azokra is vonatkoztatva,
- élményen, vagy gyakorlati tevékenységen átszűrve tanítja.

Módszerek:

Mivel a tanárképzés, a taneszköz és tankönyvpiac még nincs felkészülve a környezeti nevelés kiszolgálására, nagyon nehéz azoknak az iskoláknak, pedagógusoknak, akik mégis ezen az úton szeretnének járni.

A környezeti nevelés beillesztésének egyik módja a tantárgyak rendszerébe az integrált tanmenetkészítés és annak megvalósítása.

Az integrált tanmenet készítéséről

Integrált tanmenetet készíthet

- egy tanító vagy tanár, több tantárgyat feldolgozva,
- több tanár, több tantárgyat összehangolva,
- több tanár, egy „tantárgy” megtervezésénél.

Elvek:

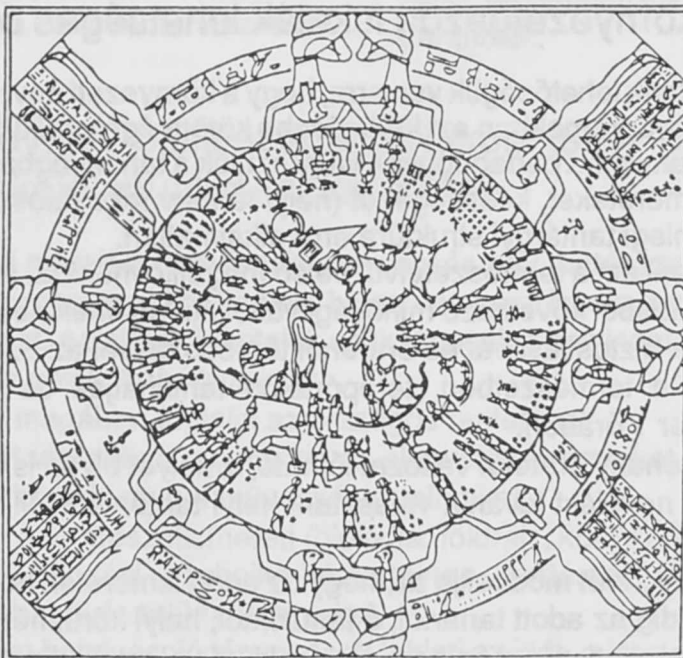
– az alapkészségek kialakítása, az alapvető ismereti magok elsajátítása előzze meg a részletesebbeket vagy bonyolultabbakat;

– a kiemelt témák egy időben, különböző megközelítésben bukkanjanak föl;

– a „tananyagot” természetes módon lehessen tanítani (ezt a gyermek életkori sajátosságainak maximális figyelembevétele és a természetben való szemléltetés – az évszakokhoz, a térhez és időzöz való igazítás – teszi lehetővé, valamint az, ha éppen az tanít, aki azt a dolgot legjobban tudja).

Módszerek:

- (egy tanító, tanár esetében)
 1. A körfolyamatokat érzékeltető komplex témakörök megkeresése a tananyagban (pl. a fa, a táplálkozás, a kenyér).
 2. A fogalmak hálótervének elkészítése.
 3. Az ismeretek, készségek „évszakolása” (az évszakokhoz és időszakokhoz való rendelés).
 4. Komplex, integratív, holisztikus szemlélet alkalmazása a tervezés-tanítás során.
 - (több tanár – munkacsoport esetében)
 1. A centrum tantárgy (tengely tantárgyak), vagy más pszichológiai tényező megtalálása, elfogadása, amely köré az ismereteket rendezik.
 2. A fogalmak hálótervének kialakítása (melyik tantárgyban mi mire épül).
 3. A témakörök időbeli összehangolása ill. évszakolása.
 4. Közös feladatok illetve foglalkozások rögzítése.

Állatöv az egyiptomi Dendars templomából. Ptolemaiosz-kor, i. sz. I. sz.

5. Rendszeres kooperáció, megbeszélések az aktuális problémákról.

6. Közös értékelés.

Mindez a tanítóktól, tanároktól sokkal több felkészülést, időt igényel, de ez az alkotómunka sokkal örömtelibb gyermeknek, tanárnak egyaránt.

Az integrált tanmenet kidolgozása

A tanmenet tartalma:

1. A témakör megnevezése.
2. A témakör nevelési és oktatási célja, feladata.
(Oktatási cél = tartalmi értékek feldolgozása.
Nevelési cél = képességek, készségek kialakítása.)
3. A tananyag főbb részeinek megnevezése.
4. A tananyag időbeli szakaszolásának megtervezése.
(Jelölve a hónapot, hetet, óraszámot, esetleg összesítve a téma óraszámát.)
5. A tevékenységi formák megnevezése az adott tananyag feldolgozásakor. (Pl.: kísérlet, gyakorlás, ismétlés, számonkérés, csoportmunka, alkalmazott kézműves technika, gyűjtés stb.)
6. A tananyag kapcsolódási viszonyainak jelölése.
(Pl. más tantárgyakból milyen értékekre-fogalmakra, készségekre alapoz; mihez nyújt alapot; mivel halad szimultán.)
7. A minimális követelmények (alapvető fogalmak, képességek, készségek) feltüntetése.
8. A tanítás során használt taneszközök feltüntetése.
9. Forrásanyagok, információs anyagok megnevezése:
 - tanároknak,
 - diákoknak.
 (Pl. tankönyvek, folyóiratok, könyvek, kiadványok stb.)

Az organikus környezetgazda iskolák lehetséges óratervei

A jelenlegi iskoláknak lehetőségük van arra, hogy a környezeti nevelést valahol elkezdjék. A tanórán kívüli programokban ezt különösebb kötöttségek nélkül megtehetik. A gondok ott kezdődnek, amikor a pedagógusok vagy szülők a tananyagba szeretnék beilleszteni a környezeti ismereteket, készségeket (helyi tanterv fokozatos kialakításaként), és kiderül, hogy a jelenlegi tantárgyi struktúra erre alkalmatlan.

Ekkor kell elkezdeni azt a természetelvű, belső megújító munkát, amelyet a „legkisebb mennyiségi változtatásból következő minőségi változás” elvének nevezhetnénk. (Például heti plusz egy óra biztosításával és órarendi tömbösítéssel az 5. osztályos tanulók a környezetismeretet a természetben, terepórákon tanulhatják és nem padban ülve, könyvből heti kétszer 1 órában.)

Az alábbiakban néhány óratervi változat látható, amelyet olyan iskola alkalmazhatna, amely a környezeti nevelést kívánja választani helyi tantervéül. Mindez csak javaslat, mert

– a tantárgyakra jutó időt módosítja az, hogy az adott ismeretek hogyan integrálódnak egymásban – ez pedig az adott tanártól, a tanulóktól, helyi körülményektől függ.

– az új közoktatási rendszer még nem alakult ki, mivel az új közoktatási törvény még nem született meg, és így az 1985-ös tanterv óratervét vesszük alapul. (Az óratervek *Gombai Istvánné* igazgató és D. G. közös munkája.)

„Szubjektív” feltételek
(az egyén és az iskola oldala)

1. Készség a megújulásra.
2. Széles látókörű, minőséget preferáló, demokratikus iskolavezetés.
Nytott, jól képzett tantestület: alkotó, értelmiségi tanítók, tanárok, más humán szakemberek.
3. Készség az önálló gazdálkodásra.
4. Demokratikusan kialakított iskolaarculat. Megfelelő szakmai kompetenciával kialakított tantárgyrendszer.
A hatékonyságot előnyben részesítő, személyorientált óratervezés kialakítása.
A meglévő taneszközök kreatív, gazdaságos használata.
Készség az önálló taneszköz-készítésre.
A szülők korrekt tájékoztatása, „terhelése”.
5. A helyi tanterv hosszútávú működésének biztosítása a megfelelő szakembergárda megtartásával, ill. toborzásával. A helyi kollektív szerződés és a helyi tanterv szinkronitása

„Objektív” feltételek
(a társadalom és a tárgyi körülmények oldala)

- A NAT teljes, világos kidolgozása, parlamenti elfogadása, a vizsgarendszer élő gyakorlata.
- Szervezett, hatékony posztgraduális képzési rendszer, az értelmiségi életmód biztosítása, rugalmas, minőséget adó felsőoktatás.
- Állami/önkormányzati pénzügyi garanciák.
- A helyi társadalom aktív-pozitív hozzáállása.
Minisztériumi védnökség.
Társadalmi piaci-pénzügyi garancia a nevelés-oktatás tárgyi feltételeinek megteremtésére.
Alternatív projektek kidolgozása minden műveltségi területen, témakörökre bontva.
A szabad taneszközpiac ösztönzése, szakmai garantálása.
A társadalmi közvélemény felvilágosítása a használható, kérhető stb. taneszközökről.
- Helyi, társadalmi erkölcsi, anyagi és jogi garanciák.

A környezeti nevelés beillesztése az iskola teljes életébe, helyi tanterv, iskolai munkaterv készítése

Mivel a környezeti nevelést nem lenne szerencsés egy tantárggyal kipipálni és talán unalmassá tenni, a program akkor hiteles, ha az az egész iskola munkatervének része, vagy teljesen kitölti azt. Az alábbi feltételek szükségesek a helyi tanterv kidolgozásához:

A környezetgazda iskola helyi tanterve:

- azonkívül, hogy magában foglalja az országos tantervet,
- felkészít az előírt vizsgákra, megtanítja az alapvető ismereteket, készségeket,
- integrált módon közelíti meg a műveltségtartalmakat,
- kiemelten kezeli a természetismereti (biológia, földrajz, környezetismeret, fizika, kémia), környezetgazdálkodási (technika-háztartástan, kertészet) és környezetkultúra (rajz, technika, egyéb művészeti) tantárgyakat,
- az ismeretátadást befolyásoló tényezőnek tekinti az időt, mint a gyermekek szellemi és testi „ráhangoltságát” az évkörre és mint az adott életszakaszban való aktualizálást,
- biztosítja a tevékenységhez szükséges időt,

– maximálisan kihasználja a helyi adottságokat: környezet- és személyorientált.

A munkaterv pedagógiai részébe természetesen belekerülnek mindazok a programok, amelyek az oktatás-nevelés különféle területeit ölelik fel, és tanórán kívül zajlanak. Nagyon fontos, hogy ezen programok elsősorban a környezeti nevelést szolgálják és tudatos, tervezett munka legyen. Ezek azonban ne szakadjanak el a tanórán tanultaktól, sőt inkább arra épüljenek (pl. tantárgyi versenyek, vetélkedők), vagy azt mutassák be (kiállítás), illetve valamilyen módon segítsék magát a tanítást vagy annak körülményeit (szemléltető és dísz tárgyak készítése, energia racionálása-program stb.), de kapcsolatot is tartanak az iskolán kívüli világgal (kereskedelmi kapcsolatok, közlekedés).

Az organikus iskolaalakítás a közoktatási törvénytervezet és a Nemzeti Alaptanterv meghirdetett koncepciójának tükrében (1993. január)

A sokszínű és szabad környezeti nevelés Magyarország iskoláiban akkor indulhat el igazán, ha az alább ismertetett körülmények, feltételek létrejönnek:

1. *Ha a nemzet gyerekeinek oktatási követelményrendszere három részből tevődik össze:*

Ez a következő:

– van egy közös, mindenki számára egységes, egyforma és azonos állami, nemzeti követelményrendszer,

– van egy helyi, az adott közösséghez igazodó iskolai követelményrendszer;

– van a tanulónak saját, egyéni követelményrendszere.

Mindháromban, de legalább az egyikben helyet kaphat a környezeti nevelés. Mivel a helyi egyéni követelmények kialakítása az iskola szabadsága, a pedagógusok, a szülők, és a gyerekek közös munkája, lehetőség nyílik, hogy az úgynevezett szabad sávban a környezeti nevelés mint helyi, vagy egyéni profil jelenjék meg.

2. *Ha az iskola tantestülete képes arra,* hogy kinyilvánítson egy olyan helyi követelményrendszert, amely a gyerekek érdekeit szolgálva megegyezik a szülők többségének igényeivel és tartalmazza a minimális-optimális elvárásokat, illetve a helyi vizsgák rendjét, az értékelés és bizonyítványadás módját.

3. *Ha jogilag és pénzügyi garanciákkal biztosított a sokszínű, sokszakmász tantestület alakítása*

A helyi tantervvel rendelkező iskolának, mint például a környezetgazda iskolának is olyan tantestülettel kell rendelkeznie, amely szakít a közelmúlt hagyományaival és nem egynemű – tehát nemcsak tanítókból és tanárokból áll.

A megváltozott és rohamosan változó társadalmi igényeket az iskola személyi állományának jelenlegi struktúrájával nem tudja követni, sem kielégíteni. Egy iskola életében számos olyan feladat van, illetve olyan elvárások a társadalomtól, amelyeket képtelenség megoldani a jelenlegi, elsősorban szaktanári feladatokra kiképzett emberekkel.

Az egészséges tantestületekben a feladatokat úgy kell differenciálni, hogy azok a társadalmi élet jogos igényeire adjanak választ. (Jogszerű igény az iskolával szemben az, amely valóban csak az intézményes oktatás-nevelésben oldható meg. Az iskola tehát ne vegye át a család szerepét – de fordítva se legyenek igényei –, hanem inkább segítse elő (a maga eszközeivel) annak a nemzeti programnak a beindítását, amely lehetővé teszi, hogy a család újra betölthesse régi, méltó szerepét. Az iskolában, a gyerekekért olyan felnőtt embereknek kell dolgozniuk, akik a rájuk bízott munkakörhöz jól értenek, lelkiileg kiegyensúlyozott, érett személyiségek. Munkájukat nem hivatalnokként végzik, hanem szeretettel. Az ott dolgozók mindegyike, de főleg a pedagógusok tudják, hogy „az egyéni léleknek igazi voltát, szellemi alkatának teljességét csak egyetlenegy úton közelíthetik meg a megismerésben: mégpedig úgy, hogy a mindenséget összetartó legfőbb

metafizikai erővel, a szeretettel közeledünk feléje. A szeretetnek, a pedagógiai hérosznak ez az elmélyült termékeny elve a nevelői egyéniség legértékesebb vonása, tulajdonképpen az egyedüli, hivatására képesítő érületi meghatározója." (1)

"...a jó pedagógust ugyanis nem a szakismeret s nem a módszer teszi, hanem egy sajátos lelkesedés, amely (akár adakozó kedvből, akár színészi ösztönből, akár szenvedő fölényérzete gyermekes kielégítéseként) azt, amit megtanult, másoknak azonnal tovább szeretné adni; a költőéhez hasonló lelemény, hogy a fejében kialakult képet a másik fejbe valahogy átjuttassa, néha, hogy a végleges képet a maga számára is ott alakítsa ki. Ahol ez a lelkesedés s naiv furfang megvan: ott a pedagógus, ahol nincsen, ott akármit is tud s tanult: nincs." (2) *

A pedagógusnak szolgálatot kell tennie a gyermek érdekében. A dolga azonban egyre nehezebb, mert a gyermekeket egyre több negatív hatás éri. Pl.: környezetszennyezés útján a gyermeki szervezetbe kerülő mérgek, radioaktív anyagok káros hatása a szervezet fejlődésére, teljesítőképességére, a család védő, alapozó szerepének szétzúzása, a technikai civilizáció fokozódó stresszhatásai, erkölcsi válsághelyzetek gyakori átélése a sikerorientált, teljesítményelvű világ zsarolása stb. A feladat megoldása egyre nehezebb. A gyermekeket szerető, lelkiismeretes pedagógus látva ezeket a kihívásokat, ha szeretne is ezek feloldásában részt venni, nincs ehhez megfelelő képesítése, ideje és lelki ereje.

A helyes megoldás megtalálásához vezető úton az egyik kezdő lépés talán az lehetne, ha az iskolára háruló feladatokat differenciált „kezelés” alá tudnánk venni.

Jó, ha a tantestületben többféle elütő karakterű tanár, nevelő dolgozik együtt. A változatosság, a sokszínűség biztosítja azt a rugalmasságot és nyitottságot, amellyel az iskola élete „biológiai alapokat” nyer, és folytonos növekedésben élő lehet.

Jó, ha a különféle típusú pedagógusoknak a nekik megfelelő „testhezálló” feladatokat adjuk, azokat, amelyeket ők a saját természetükből adódóan tudnak megoldani. Így lesznek inkább az oktatókkal illetve inkább a neveléssel foglalkozók, racionálisak és intuitívek, alkotók és részfeladatokkal megbízhatók stb.

4. Eredményes környezeti nevelés csak akkor lesz, *ha az iskolaépületen kívül is folytatódhat* az oktató-nevelő munka: a kertekben, a kutatóterületeken, az ország különböző tájain, műhelyekben, más intézményekben és a tanuló otthonában.

5. *Ha az állam illetve az iskola fenntartó biztosítja az iskola teljes programjának finanszírozását.* Tehát ha az iskola tantestülete és az iskola tanulója programjának a környezeti nevelést választja, akkor az állami tanterven kívül arra is meg kell kapnia a szükséges pénzt.

6. *Ha az oktatás-nevelés új háttérbázisai kialakulnak,* akkor lehet igazán eredményes bármilyen alternatív program. Ez egyrészt a tanárképzés reformját, színésítését, a posztgraduális képzést kell hogy jelentse. Másrészt létre kell hozni azokat a tankegyeteket vagy műveltségi blokkokat tartalmazó füzeteket, gyűjteményeket, amelyekből a tanárok könnyen dolgozhatnak. Ki kell alakítani egy olyan új taneszközpiacon illetve az oktatási háttérintézmények olyan rendszerét, melyben megtalálhatók az állami, de a helyi alternatív programok adatbankjai is.

JEGYZETEK

- (1) *Tettamanti Béla*: A személyiség nevelésének magyar elmélete – Schneller István rendszere, Szeged, 1932.
- (2) *Németh László*: Levél egy kultúrpolitikushoz, Tanárok c. fejezet

* A szerző „Kézikönyv az organikus iskolák környezeti neveléséhez” című kéziratos művében bővebben is kifejti koncepcióját. Mellékletként adatlapokkal, kérdőívekkel is szolgál az iskolai környezet felméréséhez, az organikus iskola megtervezéséhez. A fogalmi és szemléleti tisztázást pedig bőséges, mintegy 50 oldalas szómagyarázata szolgálja.

ÓRATERVEK

ÉVFOLYAM		1. osztály			2. osztály		
45 perces óraszám	ÉVI a.	ősz-téli-tavaszi	ÉVI b.	ÉVI a.	ősz-téli-tavaszi	ÉVI b.	
Magyar nyelv és irodalom	333	8-10-8	332	333	8-9-8	314	
Történelem és államp. ism.							
Idegen nyelv							
Környezetismeret	-	2-0-2	38	37	2-1-2	56	
Biológia							
Földrajz							
Ökológia							
Kertészet és gazd.							
Kémia							
Fizika							
Matematika	185	4-4-4	148	185	5-5-5	185	
Kézművesség	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74	
Környezetkultúra							
Ének-zene	37	1-1-1	37	74	2-2-2	74	
Testnevelés	111	3-3-3	111	111	3-3-3	111	
Osztályfőnöki óra							
Fakultatív óra							
Összesen	740	20-20-20	740	814	22-22-22	814	

ÉVFOLYAM		3. osztály			4. osztály		
45 perces óraszám	ÉVI a.	ősz-téli-tavaszi	ÉVI b.	ÉVI a.	ősz-téli-tavaszi	ÉVI b.	
Magyar nyelv és irodalom	333	8-9-8	314	259	7-7-7	259	
Történelem és államp. ism.							
Idegen nyelv				74	2-3-2	92	
Környezetismeret	37	2-1-2	56	74	2-2-2	74	
Biológia							
Földrajz							
Ökológia							
Kertészet és gazd.					2-0-2	38	
Kémia							
Fizika							
Matematika	185	5-5-5	185	148	3-3-3	111	
Kézművesség	111	3-3-3	111	148	3-4-3	148	
Környezetkultúra							
Ének-zene	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74	
Testnevelés	111	3-3-3	111	111	3-3-3	111	
Osztályfőnöki óra	37	1-1-1	37	37	1-1-1	37	
Fakultatív óra							
Összesen	888	24-24-24	888	925	25-25-25	925	

ÉVFOLYAM	5. osztály (A) vált.			5. osztály (B) v.		
	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.
45 perces óraszám						
Magyar nyelv és irodalom	185	5-4-5	167	185	5-5-5	185
Történelem és államp. ism.	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Idegen nyelv	111	2-4-2	110	110	2-4-2	110
Környezetismeret	74	4-1-4	94	74	4-2-4	112
Biológia						
Földrajz						
Ökológia						
Kertészet és gazd.	-	3-1-3	75	-	2-0-2	38
Kémia						
Fizika						
Matematika	148	3-4-3	129	148	4-4-4	148
Kézművesség						
Környezetkultúra	148	2-3-2	92	148	3-4-3	129
Ének-zene	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Testnevelés	111	2-3-2	111	111	3-3-3	111
Osztályfőnöki óra	37	1-2-1	56	37	1-2-1	56
Fakultatív óra						
Összesen		26-26-26	963		28-28-28	1037

ÉVFOLYAM	6. osztály (A) vált.			6. osztály (B) v.		
	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.
45 perces óraszám						
Magyar nyelv és irodalom	148	4-4-4	148	148	4-4-4	148
Történelem és államp. ism.	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Idegen nyelv	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Környezetismeret						
Biológia	74	3-1-3	74	74	2-2-2	74
Földrajz	74	3-2-3	92	74	3-2-3	92
Ökológia						
Kertészet és gazd.	-	-	-	-	2-0-2	38
Kémia						
Fizika	74	3-2-3	92	74	2-2-2	74
Matematika	148	3-4-3	130	148	4-4-4	148
Kézművesség						
Környezetkultúra	148	3-4-3	130	148	2-4-2	110
Ének-zene	74	1-3-1	73	74	2-2-2	74
Testnevelés	111	3-3-3	111	111	2-3-2	92
Osztályfőnöki óra	37	1-1-1	37	37	1-1-1	37
Fakultatív óra						
Összesen	1036	28-28-28	1035	1036	28-28-28	1035

ÉVFOLYAM	6. osztály (C) vált.			6. osztály (D) v.		
	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.
45 perces óraszám						
Magyar nyelv és irodalom	148	4-4-4	148	148	4-4-4	148
Történelem és államp. ism.	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Idegen nyelv	74	2-2-2	74	74	2-3-2	92
Környezetismeret						
Biológia	74	3-1-3	74	74	2-3-2	92
Földrajz	74	4-2-4	112	74	4-2-4	112
Ökológia						
Kertészet és gazd.	-	2-0-2	38	-	1-0-1	19
Kémia						
Fizika	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Matematika	148	3-4-3	130	148	4-4-4	148
Kézművesség						
Környezetkultúra	148	2-4-2	110	148	3-4-3	130
Ének-zene	74	1-3-1	73	74	2-2-2	74
Testnevelés	111	2-3-2	92	111	3-3-3	110
Osztályfőnöki óra	37	1-1-1	37	37	1-1-1	37
Fakultatív óra						
Összesen	1036	28-28-28	1036	1036	30-30-30	1110

ÉVFOLYAM	7. osztály (A) vált.			7. osztály (B) v.		
	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.
45 perces óraszám						
Magyar nyelv és irodalom	148	4-3-4	130	148	4-4-4	148
Történelem és államp. ism.	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Idegen nyelv	74	2-3-2	92	74	2-2-2	74
Környezetismeret						
Biológia	55	2-1-2	56	55	1-2-1	55
Földrajz	55	2-1-2	56			
Ökológia				55	2-2-2	74
Kertészet és gazd.						
Kémia	55	2-1-2	56	55	1-2-1	55
Fizika	55	2-2-2	74	55	2-1-2	56
Matematika	148	3-3-3	111	148	4-4-4	148
Kézművesség						
Környezetkultúra	92	2-3-2	92	92	2-3-2	92
Ének-zene	55	1-2-1	55	55	2-1-2	55
Testnevelés	111	3-3-3	111	111	3-3-3	111
Osztályfőnöki óra	37	1-2-1	55	37	2-1-2	56
Fakultatív óra	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Összesen	1036	28-28-28	1036	1036	29-29-29	1072

ÉVFOLYAM	7. osztály (C) vált.			8. osztály		
	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.	ÉVI a.	őszi-téli-tavaszi	ÉVI b.
45 perces óraszám						
Magyar nyelv és irodalom	148	4-4-4	148	148	4-4-4	148
Történelem és államp. ism.	74	2-2-2	74	92	2-3-2	92
Idegen nyelv	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Környezetismeret						
Biológia	55	1-2-1	55	55	2-2-2	74
Földrajz	55	1-0-1	18	55	2-2-2	74
Ökológia		2-2-2	74			
Kertészet és gazd.						
Kémia	55	1-2-1	55	74	2-2-2	74
Fizika	55	2-1-2	55	55	2-1-2	56
Matematika	148	4-4-4	148	148	3-3-3	118
Kézművesség						
Környezetkultúra	92	2-3-2	92	92	3-2-3	92
Ének-zene	55	2-1-2	55	55	1-2-1	55
Testnevelés	111	3-3-3	111	111	3-3-3	111
Osztályfőnöki óra	37	2-1-2	56	37	1-1-1	37
Fakultatív óra	74	2-2-2	74	74	2-2-2	74
Összesen	1036	30-30-30	1090	1070	29-29-29	1072

a = az 1985-ös kiadott óraterv szerint

b = az alternatív program óraterve szerint

Megjegyzés: a tanévet 37 hetesnek vettük